

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

KATALOG POŽADAVKŮ K MATURITNÍ ZKOUŠCE

OBČANSKÝ A SPOLEČENSKOVĚDNÍ ZÁKLAD

VYŠŠÍ ÚROVEŇ OBTÍŽNOSTI

Aktualizace katalogu schváleného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR
dne 4. 10. 2005 pod č. j. 26 674/05-2/21

Zpracovalo: CENTRUM PRO ZJIŠŤOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ

Schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR dne ... 2008 pod č. j. ...
s účinností od školního roku 2009/2010

Obsah

Úvod

Požadavky k maturitní zkoušce

Základní specifikace zkoušky

Příklady testových úloh

Katalogy požadavků k maturitní zkoušce poskytují všem jejich uživatelům informace o požadavcích kladených na žáky vzdělávacích programů v oborech středního vzdělání s maturitní zkouškou.

Maturitní zkouška **Občanský a společenskovední základ** je připravována ve dvou úrovních obtížnosti, základní a vyšší. Rozdíly mezi úrovněmi obtížnosti jsou vymezeny rozsahem a hloubkou ověřovaných znalostí a dovedností. Tento katalog vymezuje požadavky k maturitní zkoušce vyšší úrovně obtížnosti.

Pedagogické dokumenty ke katalogu a k maturitní zkoušce:

Základem pro zpracování katalogu požadavků jsou stávající platné pedagogické dokumenty:

Standard vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu. Praha, Fortuna 1999.

Standard středoškolského odborného vzdělávání. Praha, Fortuna 1999.

Učební dokumenty pro gymnázia. (Schválilo MŠMT ČR s platností od 1. 9. 1999) Praha, Fortuna 1999.

Učební osnova předmětu pro gymnázia - Základy společenských věd, č.j. 25 048/95-21-23 (Schválilo MŠMT ČR s platností od 1. 9. 1999) Praha, Fortuna 1999.

Učební osnova předmětu Občanská nauka pro studijní obory SOŠ a SOU ze dne 29. 4. 2002, č. j. 18 396/2002-23, s platností od 1. 9. 2002.

Učební osnovy předmětu Ekonomika pro studijní obory SOŠ a SOU. Schválilo MŠMT dne 6. dubna 1999 č.j. 18 052/99-23, s platností od 1. září 1999.

Při zpracování katalogu požadavků bylo přihlédnuto k následujícím dokumentům:

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (Schválilo MŠMT ČR dne 24. 7. 2007) Praha, VÚP v Praze 2007.

Rámcové vzdělávací programy pro střední odborné vzdělávání (Schválilo MŠMT ČR dne 28. 6. 2007, č.j. 12 698/2007-23). RVP pro obory vzdělání s maturitní zkouškou. Praha, NÚOV, 2007.

Zkouška z občanského a společenskovedního základu (vyšší úroveň obtížnosti) má sloužit především pro potřeby vysokých škol. Koncepce katalogu proto bere v potaz případnou možnost využít výsledky maturitní zkoušky při přijímacím řízení na vysoké školy. Z toho důvodu byl zohledněn v současných platných pedagogických dokumentech i obsah doporučeného rozšiřujícího učiva.

Zkouška z občanského a společenskovedního základu na vyšší úrovni obtížnosti na rozdíl do zkoušky na základní úrovni obtížnosti odráží klasickou strukturu společenských věd. Historické učivo a odpovídající cíle se redukuje na míru nezbytně nutnou, neboť jsou prověřovány v samostatné zkoušce z oboru dějepis. Zkouška prověřuje znalosti a dovednosti z vybraných společenských věd jak z hlediska životní praxe, tak z hlediska širší teoretické orientace v oblasti těchto věd. Celkově má maturitní zkouška z občanského a společenskovedního základu (vyšší úroveň obtížnosti) ověřit, jak je absolvent střední školy svými znalostmi a dovednostmi připraven nejen k odpovědnému občanskému životu, ale zejména k případnému studiu společenských věd na vysoké škole.

Katalog je rozdělen do sedmi tematických okruhů. Každý z nich obsahuje konkrétní maturitní požadavky, jejichž zvládnutí maturitní zkouška ověřuje.

První tematický okruh Člověk a svět směřuje k porozumění smysluplnosti filosofického tázání pro život jedince i lidské společnosti a k formulaci hlavních filosofických problémů jak v dějinách evropského myšlení, tak z hlediska aktuálních potřeb současnosti.

Druhý tematický okruh Člověk jako jedinec obsahuje charakteristiky osobnostního a sociálního rozvoje, ale též znalost základní odborné terminologie, ukotvení psychologie v systému sociálních věd a její význam pro život.

Třetí okruh Člověk a společnost očekává dovednost žáka interpretovat sociologická data a tabulky, základní povědomost o metodách sociologického výzkumu, analýza a hodnotící posouzení sociologických jevů, znalost základní terminologie sociologie.

Okruh čtvrtý Člověk a právo očekává základní orientace v systému právní vědy včetně kontextu evropského práva.

Pátý tématický okruh člověk a stát propojuje základy politologie a praktické dovednosti občanské gramotnosti. Důraz je kladen na pochopení principu fungování demokratické společnosti.

Šestý okruh Člověk a ekonomika očekává dovednost orientace v základních ekonomických otázkách současného života.

Závěrečný, sedmý okruh Člověk v mezinárodním prostředí přináší základní orientaci v mezinárodních institucích, kterých je Česká republika členem. Cílem je také porozumění integračním a globalizačním procesům a jejich vlivu na všechny sféry lidské činnosti a taktéž budování vědomí odpovědnosti člověka za lokální dění a jeho globální důsledky.

1. Člověk a svět

Žák/žákyně:

1.1 Vznik a význam filosofie

- identifikuje na konkrétních příkladech „mezních situací“ zrod filosofického tázání;
- rozpozná odlišnosti základních historických podob nahlížení světa člověkem: mýtus, náboženství, umění, filosofie;
- rozliší předmět jednotlivých filosofických disciplín;
- charakterizuje na příkladech z dějin evropského myšlení vzájemné působení filosofie a speciálních věd;

1.2 Kapitoly z dějin evropského filosofického hledání

- charakterizuje základní tematiku předsókratovské filosofie;
- zhodnotí význam „sókratovského obratu“ v dosavadním kladení filosofických otázek;
- identifikuje vliv Platónova učení o idejích a Aristotelovy systematické filosofie v dalším vývoji evropského myšlení;
- porozumí helénistickým filosofickým školám jako podobám hledání smyslu života v dynamicky se měnící době (epikureismu, stoicismu, skepticismu, kynismu);
- porovná antický a středověký obraz světa;
- charakterizuje na příkladu názorů vybraných osobností středověkého myšlení hledání vzájemného vztahu víry a rozumu;
- charakterizuje základní filosofickou tematiku období patristiky a zasadí ji do širšího kulturního a historického kontextu doby;
- charakterizuje základní filosofickou tematiku období scholastiky a zasadí ji do širšího kulturního a historického kontextu doby;
- identifikuje duchovní, ekonomické a politické předpoklady renesančního „návratu k antice“
- porovná středověký a novověký obraz světa;
- zhodnotí význam rozvoje experimentální vědy pro podobu novověkého filosofického tázání;
- rozliší východiska i způsoby kladení filosofických otázek, jimiž se vyznačoval racionalismus a empirismus;
- zhodnotí historický význam idejí racionální výchovy, lidských a občanských svobod a právního státu, které se zrodily v kontextu osvícenské doby;
- porozumí německému idealismu jako vrcholné formulaci myšlenky autonomie subjektu;
- identifikuje příčiny rozpadu pohegelovské evropské filosofie na linii scientistní a antropologickou;
- identifikuje charakteristické znaky pozitivismu, kritického racionalismu, strukturalismu, fenomenologie, filosofie existence, fundamentální ontologie a filosofické hermeneutiky;

1.3 Člověk ve světě

- vymezí smysl tzv. ontologické diference (bytí – jsoucno);
- doloží na příkladech, jak se proměňovalo chápání pojmu „příroda“ („přirozenost“) ve vývoji evropské filosofie a vědy;
- charakterizuje na příkladu vybraných osobností základní způsoby uchopení problematiky člověka ve filosofii 19. a 20. století;

1.4 Člověk a poznání

- zhodnotí zásadní význam antického rozlišení „mínění“ a „vědění“;
- objasní na příkladu vybraných filosofů a jimi řešených problémů obsah pojmů: sensualismus, empirismus, racionalismus, agnosticismus, skepticismus, dogmatismus, subjektivismus, transcendentalismus;

- charakterizuje základní kritéria vědeckosti, na příkladech identifikuje prohlubující se propast mezi světem vědeckých teorií a přirozeným světem člověka;
- rozliší základní koncepce pravdy: korespondenční, koherenční a konsensuální;
- rozpozná logicky správnou podobu argumentace;

1.5 Člověk ve světě spolu s druhými

- rozliší obsah pojmů morálka, mravnost, etika;
- identifikuje specifická východiska hlavních etických konceptů evropského myšlení: etiky ctnosti, hédonistické a utilitaristické etiky;
- vymezí vzájemný vztah hodnot a norem, na konkrétních příkladech objasní význam hodnotové orientace pro lidský život;
- charakterizuje úlohu svědomí v lidském rozhodování a jednání;
- ilustruje na konkrétních příkladech porozumění různým rovinám pojmu viny, zhodnotí význam odpuštění a účinné lítosti pro morálně hodnotný život člověka;
- zhodnotí význam tolerance, respektu a pluralismu pro vývoj demokratické společnosti;
- ukáže na konkrétních příkladech narůstající význam aplikované etiky v životě společnosti (etika a právo, etika a podnikání, etika a reklama, etika a média, etika a politika, etika a sport apod.);
- charakterizuje filosofická východiska problému svobody (svoboda jako volba, vztah svobody a odpovědnosti);

1.6 Světová náboženství, religionistika

- rozezná hlavní světová náboženství;
- porozumí roli náboženství v každodenním životě člověka;
- orientuje se v problematice církví a sekt;
- uvede hlavní charakteristiky religionistiky jako vědní disciplíny (předmět a metody jejího zkoumání, základní členění, místo religionistiky v systému věd).

2. Člověk jako jedinec

Žák/žákyně:

2.1 Lidský jedinec a jeho vývoj

- charakterizuje činitele psychického vývoje lidského jedince;
- porovná působení biologických a psychosociálních determinant lidského vývoje;
- charakterizuje vývojová období: kojenecký a batolecí věk, předškolní věk, mladší školní věk, období puberty, adolescence jako součást dospívání lidského jedince, dospělost, stáří;
- porozumí pojmu socializace a jeho významu pro život lidského jedince;

2.2 Psychologická charakteristika osobnosti

- rozliší hlavní psychologické přístupy k psychice a k osobnosti ve 20. století a v současnosti;
- vymezí základní temperamentové a charakterové rysy osobnosti;
- ilustruje na příkladech rozdíly v projevech a v chování lidí různého temperamentu;
- ilustruje příklady typických charakterových vlastností osobnosti a jejich projevů v lidském chování a jednání;
- ilustruje podíl emocí na chování a jednání člověka;
- charakterizuje motivační vlastnosti osobnosti;
- porozumí pojmům potřeby, zájmy, hodnoty, postoje a porozumí na konkrétně zvolených příkladech jejich podílu na chování a jednání člověka;
- charakterizuje pojmy schopnosti a dovednosti a uvede jejich konkrétní příklady;

- charakterizuje speciální schopnosti, nadání a talent;
- zná novější pojetí pojmu inteligence jako základu pro porovnání výkonnosti člověka v různých oblastech;
- charakterizuje základní náročné životní situace člověka (stres, frustrace, deprivace, konflikt);
- charakterizuje a zhodnotí různé způsoby řešení náročných životních situací a ilustruje na konkrétně zvolených příkladech;
- porozumí na zvolených příkladech, jak životní nároky ovlivňují rozvoj osobnosti;
- vymezí předpoklady zdravého duševního vývoje člověka a ilustruje je příklady;
- charakterizuje podíl vlastní aktivity jedince na jeho sebeaktualizaci, sebevýchově;

2.3 Učení a poznávání okolního světa

- porozumí významu učení pro život;
- charakterizuje jednotlivé druhy lidského učení a jako příklady uvede jejich výsledky;
- charakterizuje pozornost a její vliv na poznávání světa kolem sebe a na naše učení;
- porozumí podílu vnímání na kognitivním zpracování událostí kolem nás;
- identifikuje význam paměti pro život člověka;
- charakterizuje lidské myšlení a demonstruje jeho podíl na rozvoji člověka;
- identifikuje vliv tvořivosti na aktivní zvládání úkolů a ilustruje to vybranými příklady;
- charakterizuje efektivní učení;

2.4 Člověk v interpersonálních vztazích

- ilustruje na příkladech vybrané charakteristiky sociální interakce, percepce a komunikace;
- porozumí, jak se poznávání sebe i druhých podílí na rozvoji mezilidských vztahů;
- porozumí problematice specifík a chyb sociální percepce;
- charakterizuje úlohu komunikace ve vztazích mezi jednotlivci i skupinami;
- charakterizuje zásady efektivní komunikace;
- doloží na příkladech psychologickou charakteristiku sociální skupiny;
- ilustruje postupy sebeprosazování ve skupinovém a společenském životě
- psychologie v každodenním životě (systém psychologického poradenství, zásady duševní hygieny);

2.5 Psychologie

- uvede hlavní charakteristiky psychologie jako vědní disciplíny (předmět a metody jejího zkoumání, základní členění, místo psychologie v systému věd).

3. Člověk a společnost

Žák/žákyně:

3.1 Člověk a sociální seskupení

- rozliší skupiny a agregátní celky (útvary);
- určí zvláštnosti malých sociálních skupin, chápe principy jejich klasifikace a uplatní poznatky o jejich dynamice (konflikty);
- rozumí problematice davů a kolektivního jednání;
- rozpozná kategorii sociálního jednání při výkladu společenských jevů;
- určí vztah osobnosti a sociální role, ocení význam symbolické interakce;

3.2 Člověk ve velkých společenských celcích

- určí specifika sociálních hnutí;
- rozliší pojmy veřejnost a veřejné mínění;

3.3 Sociální struktura

- rozpozná sociální strukturu a osy stratifikace (demografické, ekonomická, politická, kulturní);
- rozliší třídy a vrstvy;
- vymezí pojmy status, mobilita, sociální kapitál, prestiž a výkon;
- zhodnotí problém sociální nerovnosti, sociální distance;

3.4 Příroda, kultura a společnost

- identifikuje vztah přírodního a kulturního, problém antropogeneze;
- objasní vznik a utváření institucí, formování a přenos kulturních vzorců, úlohu hodnot a norem (morálka, právo, náboženství);
- orientuje se ve vztahu kategorie státu a moci, objasní problém legitimacy moci;
- vymezí znaky národa a pochopí význam etnických vztahů, uvědomí si rizika nesnášenlivosti a intolerance;

3.5 Sociální kontrola a sociální deviace

- vymezí sociální problémy a vztah sociální patologie a kriminality;
- charakterizuje biologizující a psychologizující přístupy, významné sociologické teorie (funkcionalismus, chicagská škola, teorie etiketizace);
- definuje vznik delikventní kariéry, aplikuje různé přístupy k prevenci i k trestání kriminality;

3.6 Člověk ve sféře práce a organizace

- identifikuje význam práce, kvalifikace, zaměstnání a kariéry, nezaměstnanosti;
- uvede rizika sociální exkluze;
- rozliší instituce a organizace, charakterizuje principy byrokracie;
- aplikuje sociologický pohled na podnik, chápe proměny přístupu k řízení;

3.7 Člověk v rodině

- charakterizuje funkce rodiny, osvětlí problematiku tzv. krize rodiny;
- zhodnotí nové formy soužití;
- rozliší problémy sociologie věkových skupin, fáze životního cyklu;

3.8 Společenské procesy

- porovná obecné charakteristiky procesů na mikroúrovni a makroúrovni;
- identifikuje praktické důsledky adaptace a asimilace;
- charakterizuje přehled kategorií společenské změny (revoluce, evoluce, pokrok);
- charakterizuje základní znaky tzv. postindustriální, postmoderní společnosti;

3.9 Proměny hodnot, kulturních vzorců a volného času v moderní společnosti

- vyloží kritéria vymezení společnost hojnosti, konzumu, volného času či masové kultury;
- odliší volný čas a životní styl;
- vysvětlí úlohu masmédií, komunikace, jazyka, veřejného mínění;

3.10 Sociologie a sociologický výzkum

- uvede hlavní charakteristiky sociologie jako vědní disciplíny (vznik a vývoj, předmět a metody jejího zkoumání, základní členění, místo sociologie v systému věd);
- orientuje se v základních sociologických teoriích;
- rozliší základní techniky zjišťování informací a metody sběru dat;
- vyhodnotí jednoduchou statistickou informaci (procenta, průměry).

4. Člověk a právo

Žák/žákyně:

4.1 Pojem práva

- vymezí pojmy právo a moc a objasní jejich vzájemný vztah;
- porozumí významu práva ve společnosti;
- charakterizuje vztah práva k dalším hodnotám;
- uvede základní fáze legislativního procesu v ČR, jehož výsledkem je právní předpis (normativní právní akt);

4.2 Právo jako systém

- orientuje se v systému práva, vyjmenuje a charakterizuje základní prameny práva;
- charakterizuje vztah právní předpis versus právní norma;
- orientuje se v hierarchickém systému právních předpisů ČR za použití institutu právní síla;
- definuje právní normu jako základní složku právního řádu a charakterizuje její části;
- odliší na základě znalostí definičních znaků právní normy od norem neprávních;
- charakterizuje působnost právní normy (územní, časová a osobní) a v rámci časové působnosti zejména platnost a účinnost právní normy a pojem retroaktivita;

4.3 Vývoj evropského práva a práva EU

- identifikuje kořeny a vývoj evropského a komunitárního práva;
- charakterizuje hlavní orgány ES/EU a jejich nejvýznamnější legislativní pravomoci;
- charakterizuje systém evropského a komunitárního práva a identifikuje význam Evropského soudního dvora;
- charakterizuje vliv evropského a komunitárního práva na vnitrostátní právo členských států;
- vysvětlí význam a pozici nařízení Rady EU (resp. Rady a Parlamentu EU) jako prameny práva;

4.4 Právo v praxi

- porozumí vytváření právních vztahů jako jedné z významných forem realizace práva;
- charakterizuje právní skutečnosti a vyjmenuje jejich druhy;
- porozumí podstatě fyzické a právnické osoby, zejména jako subjektů právního vztahu;
- charakterizuje právní subjektivitu;
- identifikuje na příkladech formy aplikace práva – rozhodování sporů soudy, ukládání trestů a správní řízení;
- porozumí pojmu interpretace práva a rozliší jednotlivé druhy interpretace;
- charakterizuje objektivní a subjektivní právní odpovědnost a rozliší jednotlivé formy zavinění;
- orientuje se v klasifikaci právních deliktů a uvede a vysvětlí okolnosti vylučující protiprávnost;

4.5 Občanské právo

- uvede příklady právních vztahů, které upravuje občanské právo;
- rozliší na konkrétních příkladech hlavní typy pojmenovaných smluv a uvede, které konkrétní závazky z nich vyplývají;
- uvede, za jakých okolností a jakým způsobem lze uplatnit reklamační nárok (náhradu škody);
- pojmenuje účastníky občanského soudního řízení a vysvětlí, k čemu občanské soudní řízení slouží;

4.6 Rodinné právo

- vysvětlí, v čem spočívá právní význam manželství a rodiny;
- posoudí na konkrétním případě, zda lze uzavřít manželství, či nikoliv;
- vysvětlí na příkladech, jaký je rozdíl mezi osvojením, poručenstvím a pěstounskou péčí;
- posoudí na příkladu, zda nebyla porušena vzájemná práva a povinnosti manželů (resp. rodičů a jejich dětí);

4.7 Pracovní právo

- rozliší na konkrétních příkladech základní typy pracovních poměrů;
- demonstruje na příkladu z praxe, co musí obsahovat pracovní smlouva, aby mohla být považována za platnou (resp. za jakých okolností by byla neplatná);
- posoudí na příkladu, zda nebyla porušena důležitá práva a povinnosti zaměstnanců a zaměstnavatelů;

4.8 Trestní právo

- vymezí podmínky trestní odpovědnosti a uvede, za jakých okolností je trestnost vyloučena;
- rozliší trestný čin od přestupku a posoudí, v čem se od sebe liší;
- pojmenuje na příkladu účastníky trestního řízení;
- vysvětlí význam trestu;

4.9 Právní ochrana

- rozliší hlavní náplně vybraných právnických profesí (soudce, veřejný ochránce práv – ombudsman, státní zástupce, advokát, notář, exekutor);
- vysvětlí význam Ústavního soudu a uvede, že Ústavní soud není složkou systému obecných soudů;
- popíše strukturu systému obecných soudů včetně role Nejvyššího správního soudu.

4.10 Právní věda

- uvede hlavní charakteristiky právní vědy jako vědní disciplíny (předmět a metody jejího zkoumání, základní členění, místo právní vědy v systému věd).

5. Člověk a stát

Žák/žákyně:

5.1 Základy teorie státu

- vymezí pojem stát a objasní jeho charakteristické náležitosti;
- charakterizuje utváření států;
- rozliší a porovná historické i současné typy států;
- uvede příklady států, které zanikly, a charakterizuje průběh jejich zániku;
- objasní podstatu státu jako mocenské organizace společnosti;
- rozliší na konkrétních příkladech pojmy občan a obyvatel státu;
- demonstruje na konkrétních příkladech vztah mezi občanem a státem;
- rozliší formy státu podle toho, kdo vykonává státní moc a podle toho, kdo stojí v čele státu;
- posoudí formy přímé a nepřímé demokracie;
- charakterizuje republikánskou formu státu;
- demonstruje na příkladech z dějin 20. století klíčové znaky diktatur;
- demonstruje na konkrétních příkladech rozdíly mezi unií, federací a konfederací;
- charakterizuje znaky centralizovaného a decentralizovaného státu;

5.2 Politika a politické ideologie

- objasní pojem politika a vysvětlí obsah politické činnosti;
- charakterizuje demokratickou politickou kulturu;
- uvede možné formy politické participace v demokratické společnosti;
- porozumí systému politických stran;
- rozliší charakteristické znaky vybraných ideologií (liberalismus, konzervatismus, socialismus, anarchismus, nacionalismus, fašismus);

5.3 Demokratický právní stát

- vymezí, jakou funkci plní ve státě ústava a které oblasti života upravuje;
- popíše dělbu moci v demokratických státech (horizontální a vertikální dělba moci);
- objasní význam demokratických voleb pro uplatňování nepřímé demokracie;
- porozumí volebním systémům;
- zdůvodní stanovené věkové hranice pro aktivní a pro pasivní volební právo;
- porovná postavení občana v demokratickém a totalitním státě;
- orientuje se v problematice lidských práv;
- orientuje se v programech politických stran;

5.4 Politický systém ČR

- charakterizuje vznik Československa a samostatné ČR;
- charakterizuje ústavu ČR (včetně Listiny základních práv a svobod);
- orientuje se v politickém systému ČR;
- identifikuje programy a definuje fungování politických stran v ČR;

5.5 Státní správa a samospráva

- uvede a charakterizuje jednotlivé subjekty státní správy a samosprávy v ČR;
- demonstruje na konkrétních příkladech význam samosprávy pro občana;
- uvede na konkrétních příkladech možnosti občanů, jak se podílet na správě a samosprávě obce a záležitostech týkajících se veřejného zájmu;

5.6 Politologie

- uvede hlavní charakteristiky politologie jako vědní disciplíny (předmět a metody jejího zkoumání, základní členění, místo politologie v systému věd);
- rozumí základním politologickým termínům.

6. Člověk a ekonomika

Žák/žákyně:

6.1 Tržní ekonomika

- charakterizuje úlohu trhu v ekonomice;
- vysvětlí na příkladu termín obětovaná příležitost;
- odhadne na konkrétním případě vývoj vztahu poptávky, nabídky a ceny na trhu;
- identifikuje cenové triky a klamavou nabídku;
- identifikuje roli marketingu pro úspěch zboží na trhu;
- charakterizuje příčiny a podstatu tržního selhání;

6.2 Podnikání

- vysvětlí na příkladu náklady, výnosy, zisk;
- stanoví cenu jako součet nákladů, zisku a DPH;
- rozliší na konkrétních příkladech jednotlivé formy podnikání;
- orientuje se v možnostech samostatného podnikání;
- porovná druhy obchodních společností podle ručení, vkladu, způsobu řízení;
- porovná na konkrétních příkladech podnikání ve srovnání se zaměstnáním;

6.3 Zaměstnání

- vyhodnotí nabídku různých pracovních příležitostí;
- identifikuje potřebné předpoklady k získání určitého zaměstnání (zdravotní, osobnostní, kvalifikační);
- vysvětlí rozdíl mezi úkolovou a časovou mzdou, hrubou a čistou mzdou, nominální a reálnou mzdou;
- charakterizuje nezaměstnanost, její podstatu, příčiny, formy a důsledky;
- orientuje se v situaci ztráty zaměstnání;
- porovná na konkrétních příkladech zaměstnání s podnikáním;

6.4 Peníze a osobní finance

- charakterizuje a rozliší jednotlivé formy peněz (hotovostní, bezhotovostní) a objasní jejich funkci;
- orientuje se v jednotlivých formách plateb a platebních nástrojů;
- odliší na příkladech funkci centrální banky a obchodních bank;
- charakterizuje náplň činnosti bank (posoudí možnosti využití různých bankovních produktů a služeb);
- navrhne a posoudí možnosti financování svých potřeb v konkrétních životních situacích v rámci rozpočtu (příjmů a výdajů) domácnosti;
- vymezí úlohu úspor a možností jejich zhodnocení;
- navrhne a posoudí možnosti řešení situace nedostatku finančních prostředků (úvěry, leasing) a identifikuje rizika tím spojená;
- rozliší na konkrétních příkladech různé formy investic a posoudí jejich výnosnost a riziko (investice reálné, investice finanční);
- rozliší na konkrétních příkladech různé druhy cenných papírů a stupeň rizika investic do jejich jednotlivých druhů;
- charakterizuje nejobvyklejší druhy pojištění a vybere vhodný pojistný produkt s ohledem na dané potřeby;

6.5 Národní hospodářství a úloha státu v tržní ekonomice

- postihne vzájemný vztah obecné ekonomické teorie a hospodářské politiky jako praktické ekonomické činnosti;
- posoudí na konkrétním příkladu vývoj makroekonomických ukazatelů a jejich vliv na životní úroveň občanů (tempo ekonomického růstu, míra inflace, nezaměstnanosti, platební a obchodní bilance, vnější zadluženost);
- uvede konkrétní příklady zásahů státu do tržní ekonomiky;
- odhadne na příkladech zásahu státu do ekonomiky (např. snížení daní, zvýšení úroků atd.), jaké ekonomické cíle vláda či parlament sledují a jaký vliv mají na sociálně-ekonomické postavení jednotlivých skupin občanů;
- objasní na příkladech, jak občan přispívá do státního rozpočtu a co z něho získává (rozliší příjmové a výdajové položky státního rozpočtu);
- rozliší způsob úhrady přímých a nepřímých daní;
- posoudí na konkrétním příkladu, zda občan bude v určité situaci platit některou z forem přímých daní;
- popíše systém sociálního a zdravotního pojištění, uvede rozdíly mezi pojištěním zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných;
- posoudí na příkladu, které možnosti sociálních dávek lze využít a kde se získají bližší informace o jejich poskytování (dávky státní sociální podpory, podpora v nezaměstnanosti);

6.6 Ekonomie

- uvede hlavní charakteristiky ekonomie jako vědní disciplíny (předmět a metody jejího zkoumání, místo ekonomie v systému věd);
- rozliší členění ekonomické teorie na makroekonomii a mikroekonomii;
- vymezí hlavní proudy soudobého ekonomického myšlení.

7. Člověk v mezinárodním prostředí

Žák/žákyně:

7.1 Evropská integrace a Evropská unie

- charakterizuje historický kontext sjednocování Evropy;
- uvede příklady významných českých myslitelů a objasní jejich přínos k evropské integraci;
- orientuje se v základních ideových východiscích sjednocování Evropy;
- objasní na konkrétních příkladech činnosti orgánů EU jejich význam a funkce;
- posoudí na konkrétních příkladech dopady členství ČR v EU;

7.2 Mezinárodní organizace

- vymezí cíle OSN;
- objasní činnosti a fungování OSN;
- charakterizuje na konkrétních příkladech podíl ČR na činnosti OSN;
- charakterizuje odborné organizace OSN;
- vysvětlí historické souvislosti založení NATO;
- objasní činnosti a fungování NATO;
- orientuje se v působení NATO ve světě;
- orientuje se v úlohách ČR v rámci NATO;
- uvede další mezinárodní organizace a charakterizuje jejich hlavní cíle;
- objasní rozdíl mezi nadnárodní a mezinárodní organizací;

7.3 Planetární problémy

- uvede konkrétní příklady globálních problémů současnosti a posoudí jejich příčiny;
- posoudí možné důsledky globálních problémů současnosti;
- identifikuje zásady trvale udržitelného rozvoje v běžném životě;
- uvede konkrétní příklady dopadů jednotlivých projevů globalizace na život občanů v ČR.

Základní specifikace zkoušky

Zkouška se koná formou písemného didaktického testu, který je tvořen uzavřenými (s jednou správnou odpovědí) a otevřenými úlohami se stručnou odpovědí. Testové úlohy mají různou bodovou hodnotu, která je u každé úlohy zveřejněna. V průběhu testování není žákovi dovoleno používat žádné pomůcky. Zkoušku charakterizuje následující tabulka vymezující poměrné zastoupení úloh v testu, které ověřují požadavky z jednotlivých tematických okruhů:

Tematický okruh	Zastoupení v testu
I. člověk a svět	10–20 %
II. člověk jako jedinec	10–20 %
III. člověk a společnost	10–20 %
IV. člověk a právo	10–20 %
V. člověk a stát	10–20 %
VI. člověk a ekonomika	10–20 %
VII. člověk v mezinárodním prostředí	10–20 %

Příklady testových úloh

V následující části jsou uvedeny ukázky základních typů úloh, které mohou být do didaktického testu zařazeny. Každý tématický okruh je prezentován několika ukázkovými úlohami.

1. Člověk a svět

Úloha 1

Co je to panteismus?

- A) nauka o harmonii kosmu
- B) názor ztotožňující boha s přírodou**
- C) nauka o světle
- D) mytické pojetí světa

VÝCHOZÍ TEXT K ÚLOZE 2

Descartes ve své filosofii rozlišuje dvě podstaty člověka – „věc myslící“ (res cogitans) a „věc rozprostraněnou“ (res extensa).

Úloha 2

Jak se nazývá filosofické pojetí, popsané ve výchozím textu?

- A) relativismus
- B) skepticismus
- C) senzualismus
- D) dualismus**

2. Člověk jako jedinec

VÝCHOZÍ TEXT K ÚLOZE 1

Kompenzace je jednou z forem řešení náročné životní situace.

Úloha 1

Který z následujících výroků by nejspíše vyřkla osoba, která na neúspěch v přijímacím řízení na vysokou školu reaguje kompenzací?

- A) „Co se dá dělat, aspoň si konečně začnu vydělávat peníze!“
- B) „Nevadí, že to nevyšlo, příští rok to zkusím znovu!“
- C) „Nevím, jak se to mohlo stát, vždyť jsem byl nejlepší!“
- D) „Přijímací zkoušky byly velmi náročné. Nešlo se to všechno naučit!“

Úloha 2

Člověk během života prochází jednotlivými etapami, které se vyznačují změnami na fyzické, psychické a sociální rovině.

Přiřadte k následujícím charakteristikám (2.1–2.3) etap lidského života odpovídající název (A–D):

- 2.1 Změna sociální role, biologické a fyzické změny, smrt partnera a vrstevníků, ztráta samostatnosti, pocity nepotřebnosti a úbytek finančních příjmů.
- 2.2 Přeměna dítěte na biologicky zralého dospělého, první menstruace, první poluce, kritičnost, kolísání citů, sebepodceňování, schopnost sexuální reprodukce.
- 2.3 Období těsně před rannou dospělostí, dotváří se integrita, dozrávají rozumové schopnosti, u některých jedinců nástup do prvního zaměstnání.

- A) puberta
- B) stáří
- C) adolescence
- D) batolecí věk

Řešení: 2.1 – B), 2.2 – A), 2.3 – C)

3. Člověk a společnost

Úloha 1

Které z následujících tvrzení nejlépe popisuje tzv. primární skupiny?

- A) Velké skupiny, které obývají určité území státu, města nebo obce.
- B) Malé skupiny s osobním kontaktem a s intimními vazbami, které mají vliv na rozvoj jedince.
- C) Náhodné skupiny jednotlivců na určitém místě, kdy u jedinců propukají primitivní pudy a emoce.
- D) Formální skupiny, ve kterých platí přesná pravidla a přesné rozdělení pozic a pravomocí.

VÝCHOZÍ TEXT K ÚLOZE 2

Řád a do značné míry schopnost jednat získáváme teprve při jednání s druhými lidmi, protože v kontaktu s druhými se učíme rozumět nejen tomu, jak jednat a které chování je „správné“, ale i nejzákladnější představu o tom, co věci jsou a jaké je jejich místo ve světě.

(www.socioweb.cz, 10. 4. 2007)

Úloha 2

Jaký proces popisuje výchozí text?

- A) socializaci
- B) vznik legitimacy vlády
- C) sociální kontrolu
- D) vznik veřejného mínění

4. Člověk a právo

VÝCHOZÍ TEXT K ÚLOZE 1

Bratři Petr (12 let) a Tomáš (13 let) byli přistiženi v supermarketu při krádeži. Nejprve svalovali vinu jeden na druhého. Nakonec vypověděli, že je k tomu donutil jejich otec.

Úloha 1

Kdo je odpovědný za uvedené krádeže?

- A) Petr
- B) Tomáš
- C) jejich otec**
- D) nikdo

Úloha 2

Která z následujících možností není součástí systému obecných soudů?

- A) okresní soudy
- B) vrchní soudy
- C) Nejvyšší správní soud
- D) Ústavní soud**

Úloha 3

Jakým způsobem je ukotven trest smrti v našem právním řádu?

- A) Je ukládán jen za nejzávažnější trestné činy mimořádné společenské nebezpečnosti pachatele (vícenásobné vraždy, teroristické útoky proti civilnímu obyvatelstvu).
- B) Je ukládán jen za nejzávažnější trestné činy mimořádné společenské nebezpečnosti pachatele, od skončení vlády komunistické strany v naší zemi však nebyl uplatněn.
- C) Byl zrušen v roce 1990.**
- D) Byl zrušen po roce 1968 v období tzv. „normalizace“.

5. Člověk a stát

Úloha 1

Státní občanství České republiky lze, získat narozením. Jaké další podmínky musí být splněny, aby novorozenec občanství ČR získal?

- A) oba jeho rodiče musí mít státní občanství ČR
- B) musí se narodit na území České republiky
- C) jeden z jeho rodičů musí mít státní občanství ČR**
- D) udílí se automaticky na žádost jednoho z rodičů

Úloha 2

Která z následujících definic nejlépe charakterizuje antisemitismus?

- A) Antisemitismus je nepřátelství či předpojatost vůči Židům, které se projevuje pouze fyzickým násilím proti Židům např. v podobě šoa – holocaustu, který se objevil až během 2. sv. války tj. 1939–1945.
- B) Antisemitismus jsou předsudky nebo nenávisť vůči Židům a poprvé se objevil až po druhé světové válce jako označení agrese Německa proti Židům v letech 1933–1945.
- C) Antisemitismus je nepřátelství či předpojatost vůči Židům, který se objevil na začátku našeho letopočtu a v průběhu dějin měl vždy jen podobu křesťanského antisemitismu tj. jako nepřátelský postoj křesťanů vůči Židům údajně odpovědných za smrt Ježíše.
- D) Antisemitismus je nepřátelství či předpojatost vůči Židům, jako představitelům židovského náboženství, judaistům, etnické skupině nebo rase, rok jeho vzniku nelze přesně určit a kromě náboženského antisemitismu, existují i další jeho podoby např. ekonomický, rasový atd.**

6. Člověk a ekonomika

Úloha 1

Která z následujících daní patří mezi daně nepřímé?

- A) daň z přidané hodnoty
- B) daň dědická
- C) daň z příjmu fyzických osob
- D) daň silniční

VÝCHOZÍ TEXT K ÚLOZE 2

Úřad práce eviduje přes 200 nezaměstnaných horníků. Uchazeči s touto kvalifikací hledají zaměstnání jen velmi těžko.

Úloha 2

Který druh nezaměstnanosti je popsán ve výchozím textu?

- A) frikční
- B) strukturální
- C) cyklická
- D) přirozená

Úloha 3

Která z níže uvedených situací v ČR by nebyla v souladu s Maastrichtskými kritérii pro přijetí Eura?

- A) Veřejný dluh klesl na 36,6 % HDP.
- B) Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj předpovídá prohloubení deficitu veřejných financí na 4,1 % HDP.
- C) Průměr úrokových sazeb tří zemí EU s nejnižšími úrokovými sazbami v je 3,50 % p. a. Úrokové sazby v ČR jsou na úrovni 3,55 %.
- D) Průměrná inflace 3 zemí EU s nejnižší inflací je 1,5 %. Inflace očekávaná Českou národní bankou v ČR by měla být v rozmezí 2,7–3 %.

7. Člověk v mezinárodním prostředí

VÝCHOZÍ TEXT K ÚLOZE 1

Commonwealth (celý název Commonwealth of Nations, česky Společenství národů) je volné sdružení Velké Británie a jejích bývalých dominií a kolonií. Ovšem některá území dříve závislá na Velké Británii, nikdy nebyla součástí Commonwealthu, ale pouze britským protektorátem nebo mandáním územím.

Úloha 1

Která z následujících zemí nikdy nebyla členem Commonwealthu?

- A) Austrálie
- B) Egypt**
- C) Indie
- D) Kanada

Úloha 2

Přiřadte k seznamům vybraných členských zemí (2.1–2.3) odpovídající mezinárodní organizaci, které jsou členem (A–D):

- 1.1 ČR, Německo, Turecko, Kanada
- 1.2 Rumunsko, Litva, Bulharsko, Finsko, Švédsko
- 1.3 ČR, USA, Austrálie, Nový Zéland

- A) ANZUS
- B) EU
- C) NATO
- D) OECD

Řešení: 2.1 – C); 2.2 – B); 2.3 – D)